

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

Тому що строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного та додаткового покарання. Особа, яка має не погашену чи не зняту судимість, обмежена в праві обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Крім того, законодавець надає право суду призначати позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю й у випадках, коли це покарання не передбачене в санкції статті Особливої частини КК за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, суд визнає за неможливе збереження за суб'єктом права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Санкції статей Особливої частини КК, повинні відповідати видам і розмірам покарань, типовим санкціям, передбаченим в Загальній частині Кримінального кодексу України, тому їх необхідно привести у відповідність з положеннями Загальної частини КК.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 1 березня 2023 року : Офіц. текст. Київ : Алерта, 2023. 242 с.

Ключові слова: покарання, санкції статей, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Key words: punishment, sanctions, deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities.

ТУЛЯКОВ ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
Університет Кастілья Ла Манчі (Сьюдад-Реал, Іспанія),
професор-дослідник Інституту європейського
та міжнародного кримінального права,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України*

ПРИНЦИП РІВНОСТІ ТА РЕЖИМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Читаючи проект Кримінального кодексу України [1, ст. 1.2.3], замислюєшся: усі люди є рівними перед Кримінальним кодексом, окрім випадків встановлення цим Кодексом особливостей кримінально-правових засобів щодо окремих категорій осіб. З одного боку, це цілком відображує питання необхідності диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності. З другого, – потребує додаткових аргументів на кшталт формулювання переліку видів режимів кримінально-правового регулювання у сучасних умовах. Нехтування принципом

рівності веде до зловживань у праві, чи формування колізійних кримінально-правових заборон (як, наприклад, у останньому випадку криміналізації діянь, передбачених ст. 258⁶ та ст. 332² Кримінального кодексу України). Отже, рухами нашого законодавця новеллізація кримінального права «підкинула» ще декілька окремих складів злочину, як самостійних підстав, пов'язаних із спеціальними формами реалізації кримінальної відповідальності. Методологічно вони кореспондують окремим видам кримінально-правового режиму. З нашої точки зору, проблема потребує додаткового висвітлення.

Особливого значення питання рівності та режимів притягнення до відповідальності набуває у сучасних умовах.

Війна, повстання, стихійне лихо, пандемія, масові порушення громадського порядку, катастрофи, аварії, – усі ці загрози безпеці держави, суспільству, особі пов'язані із особливим характером правового упорядкування соціальних відносин, який в діючій літературі зветься спеціальними режимами публічно-правового регулювання. Академік Ю. Баулін пише про кримінально-правовий режим, як упорядкування юридичними засобами діяльності держави щодо осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, на нормативному (визначення кримінальних правопорушень, відповідних правопорушенням та характеристикам кримінальної правосуб'єктності правопорушників засобів впливу) та індивідуальному рівні (застосування, звільнення або неpritягнення до кримінальної відповідальності). Таким чином, забезпечуючи власну безпеку, безпеку суспільства та осіб на власній території а у вичерпних викликах, – поза нею, держава встановлює імперативний перелік видів та ознак кримінальних правопорушень та кримінальної відповідальності [2, с. 12].

В умовах військового стану зрозуміло, тема сучасних завдань національного кримінального (та загалом, публічного) права у регуляції суспільних відносин стає все більш популярною. У грудні 2022 року з аналогічною назвою було проведено конференцію в Одесі; проблема визначення спеціальних правових режимів забезпечення безпеки та захисту прав людини засобами публічного права визначається у якості предмета дискусії практично на кожному академічному форумі в Україні.

Чи можливо існування спеціальних кримінальних законів, яким їм бути, які їхні види, яке місце вони займають в структурі джерел кримінально-правового реагування, як впливають на реалізацію принципу рівності, та безліч інших питань. Як та яким чином суб'єкти кримінально-правових відносин (злочинець, потерпілий, держава, громадянське суспільство) взаємодіють одне з одним за загальними правилами, та правилами особливого роду *sui generis*? Чи повинно розробляти окремі темпоральні військово-кримінальні закони на час війни, закони для профілактики злочинів неповнолітніх, транспортні закони превентивної спрямованості, тощо? Історики права пам'ятають 14 пунктів ст. 54 Кримінального кодексу України 1927 р., динаміка суб'єктного складу якої розвивалася починалася зі звичайних «ворогів народу», та наприкінці Другої Світової закінчувалася школярами ПТУ.

Що, наприкінці робити із суто «поліцейськими» режимами превенції катастроф, санкційними механізмами, тощо? У автономному розумінні кримінально-правових відносин ЄСПЛ (правило Енгеля) ці суто адміністративні, та політико-адміністративні заходи, є сутнісно засобами кримінально-правового впливу, які вимагають відповідних заходів захисту прав людини. Більш того, концепція широкого розуміння кримінально-правових відносин отримала свій розвиток у Рекомендації КМ РЄ від 15 березня 2023 р, де було прямо вказано, що держави застосовують заходи захисту жертв злочинів також у випадках коли кримінальне провадження не почато [3]. Проте це тема окремої розмови.

Свого часу С. Кузнichenko дійшов до висновків існування в Україні трьох видів спеціальних надзвичайних правових режимів: воєнний стан, надзвичайний стан, режим зони надзвичайної екологічної ситуації, які у встановлений законом спосіб допускають тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження в здійсненні конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, на відповідній території із зазначенням строку дії цих обмежень [4, с. 271].

Проведення Антитерористичної операції в Україні по суті ввело спеціальний темпоральний гібридний режим, який за характеристиками та обмеженнями відрізнявся від обмежень режиму надзвичайного стану у спосіб, передбачений Законом України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 року № 638-IV. Проблема отримала часткове вирішення після прийняття остаточної редакції Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р, № 1207-VII, яким територія, що знаходиться поза ефективним контролем держави (ЄСПЛ, Україна та Нідерланди проти Росії, заяви № № 8019/16, 43804/14 та 28525/20), була визнана тимчасово окупованою.

Проте питання залишилися відкритими. Зміна гібридного режиму АТО на надзвичайний правовий режим на тимчасово окупованій території та надзвичайний режим воєнного стану в умовах агресії РФ проти України вочевидь вирішила низку політичних та організаційно-правових проблем. Але деякі особливості регуляції відносин у кримінально-правовому сенсі залишилися.

Поняття кримінально-правового режиму. Кримінально-правовий режим, це упорядкування юридичними засобами діяльності держави щодо осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, та потерпілих від кримінальних правопорушень на нормативному та індивідуальному рівнях. До окремих видів режимів можуть бути віднесені *загальні* (відокремлені по підставам відповідальності), *спеціальні* (відокремлені по статусу та соціальній ролі правопорушника), та *особливі* (емерджентні) режими (відокремлені виходячи із темпоральних міжнародних зобов'язань, чи особливостей політичної та соціальної обстановки в країні та суспільстві).

Питання потерпілого, диспозитивності у кримінально-правових відносинах, компенсації, реституції та реабілітації, сатисфакції,

та гарантій неповторення спричинення шкоди жертвам кримінальних правопорушень не утворюють окремий кримінально-правовий режим, а доповнюють існуючі, виходячи із специфіки правовідносин та кримінально-правової синергії. Кримінально-правова синергія зазначає відповідність загальних правових режимів контексту неокласичної школи кримінального права, принципу невідворотності та пропорційності кримінально-правових засобів, а також вимогам субсидіарності та справедливості у відповідності із міжнародними зобов'язаннями України.

Серед **загальних кримінально-правових режимів** відокремлюються:

Загальний режим вчинення кримінального правопорушення (ст. 2 КК України), із кореспондуючими кримінальними покараннями та засобами впливу (безпеки, соціального захисту, реституції та компенсації, кримінально-правового заохочення. Заходи безпеки (спеціальна конфіскація, знищення майна, примусове лікування обмежено осудних, обмежувальні заходи), заходи соціального захисту (примусові заходи медичного характеру, що застосовуються до неосудних осіб, примусові заходи виховного характеру що застосовуються до малолітніх), заходи компенсації та реституції (потерпілим, в особливих випадках, – третім особам та державі), засоби кримінально-правового заохочення застосовуються як підстави та додаткові види реалізації кримінальної (квазі-кримінальної) відповідальності.

Режим відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення (ст. ст. 13–16 КК України), та кореспондуючі йому покарання, правила призначення (ст. 68 КК України) кримінально-правові засоби;

Режим відповідальності за співучасть у скоєнні правопорушення (ст. ст. 29–30 КК України), та кореспондуючі йому покарання (ст. 53 КК України), правила призначення (ст. 68 КК України) та кримінально-правові засоби.

Спеціальні режими, що відокремлюються залежно від соціально-рольових характеристик виконавця кримінального правопорушення, які впливають на особливості притягнення до відповідальності та реалізації кримінальної відповідальності. При чому мова у даному випадку йде не про загальні чи виключні (у випадку із злочинами проти виборчих прав) правила диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності, а саме специфічний комплексний режим поведінки з кримінальними правопорушниками. Серед них відокремлюємо:

Режим відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення (ст. 46 КК України), та кореспондуючі останньому особливості звільнення від відповідальності, покарання, та його відбування (ст. ст. 46–48, 55, 74, 75, 79, 81–82, 86–87, 91 КК України), правила призначення (ст. 69 КК України) кримінально-правові засоби (ст. 96¹–96² КК України) із додатковими режимними обмеженнями щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією;

Режим відповідальності за кримінальні правопорушення неповнолітніх (ст. ст. 97–108 КК України);

Режим відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, та кореспондуючі останньому особливості звільнення від відповідальності, покарання, та його відбування (ст. ст. 45–48, 55, 74, 75, 81–82, 86–87 КК України), правила призначення (ст. 69 КК України),

Режим квазі-кримінальної відповідальності юридичних осіб (ст. ст. 96³-96¹¹ КК України).

Особливі кримінально-правові режими (емерджентні режими). Емерджентні режими, це кримінально-правові режими, які застосовуються у виключних випадках, передбачених національним законодавством чи міжнародно-правовими угодами, щодо нейтралізації загрози безпеці у виключних умовах. До них належать:

Пільговий режим. Виключення чи обмеження кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені за наявності привілеїв чи імунітетів – застосування універсальної юрисдикції на території країни за рішеннями РБ ООН, виключення із територіального принципу дії кримінального закону за «правом мирного проходу», привілеї та імунітети «газових» чи «зернових» угод, тощо. Так ст. 27 Конвенції ООН з морського права 1982 р., встановлює, що «кримінальна юрисдикція прибережної держави не повинна здійснюватися на борту іноземного судна, яке проходить через територіальне море, щодо злочину, вчиненого на борту, за винятком випадків, коли наслідки злочину поширюються на прибережну державу» [5, ст. 27]

Обмежуючі правові режими:

режим відповідальності за кримінальне правопорушення вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, та пов'язані з останнім особливості бойового імунітету та звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого;

надзвичайний кримінально-правовий режим на тимчасово окупованій території та кореспондуючі йому та попередньому режиму особливості звільнення від відповідальності, покарання, та його відбування (ст. ст. 49, 75–80 КК України), представників іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд і груп найманців, утворених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, до якої входять її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України;

режим надзвичайного стану відповідно обмеженням Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» № 1550-III від 16 березня 2000 р., що в силу класичних «поліцейських» превентивних обмежень пов'язаний більше із автономним розумінням

кримінального права та покарання у практиці ЄСПЛ. Існує декілька підходів у регуляції останнього режиму: від визначення необхідності прийняття спеціальних кримінально-правових законів режиму надзвичайного стану (на кшталт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» № 8271 від 08.12.2022), регуляції питань в рамках моделі адміністративно-правових інститутів, чи квазі-кримінальних на кшталт Закону України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року.

№ 1644-VII. Не кажучи про сумнозвісні люстраційні закони, відзначимо: застосування позасудової репресії, чи використання кримінально-правових засобів *sui generis* (покарань за сутністю карального впливу, але не за ступенем відображення у кримінальному законі) має поширене розповсюдження у національному і міжнародному правозастосуванні. Сутнісно, практика конфіскації активів та введення санкцій проти окремих фізичних та юридичних осіб без відповідного судового рішення є класичним прикладом емерджентного режиму, який виправдується крайньою необхідністю. Поруч з цим, подальший розвиток системи санкцій та репарацій потребує ретельного законодавчого оформлення, як це, наприклад, зараз робиться при підготовці Директиви ЄС, щодо гармонізації кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС [6], та проекту директиви щодо повернення та конфіскації активів [7].

Рівність громадян та захист безпекових прав не можуть обмежуватись. Але за винятком передбачених Європейською конвенцією з прав людини випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. І це аксіома існування любого правового режиму. Альтернатив немає. До прийняття відповідних «євроінтеграційних» законів у нашому випадку, можливо, є, насамперед необхідність викладення п. 2 ст. 1.2.3 Проекту КК України [1] у наступній редакції: «Не є порушенням принципу рівності встановлення цим Кодексом або міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України особливостей кримінально-правових засобів щодо окремих категорій осіб». Існує й нагальна потреба доповнення КК України додатком із переліченням відповідних міжнародних договорів, що впливають на реалізацію кримінальної відповідальності та/або змінюють відповідні кримінально-правові режими.

Список використаних джерел:

1. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
2. Баулін Ю. В. Особливості кримінально-правового регулювання в Україні під час воєнного стану. «Завдання кримінального права в умовах

надзвичайного стану» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 9 грудня 2022 року). Одеса : ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. – 214 с. – С. 12–15.

3. Recommendation CM/Rec(2023)2 of the Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/victims-of-crime-committee-of-ministers-recommendation-aims-to-ensure-their-access-to-justice>
4. Кузнiченко С. О. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель : моногр. Одеса : ОДУВС, 2011, 323 с.
5. Конвенція ООН з морського права. Текст. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_r.pdf
6. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on asset recovery and confiscation Brussels, 25.5.2022COM(2022) 245 final 2022/0167(COD). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0245>
7. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the definition of criminal offences and penalties for the violation of Union restrictive measures Brussels, 2.12.2022 COM(2022) 684 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0684>

Ключові слова: рівність, режим правового регулювання, кримінальні засоби, євроінтеграція, санкції.

Key words: equality, legal regulation regime, criminal remedies, European integration, sanctions.

КОЗАЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права,
доктор юридичних наук, професор*

ЗМІСТ ТА ВЛАСТИВОСТІ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ

Статистичні показники застосування обмежувальних заходів (у 2021 р. – 18, а у 2022 р. – 29) судами України переконують в тому, що при загальній значній кількості виявлених фактів вчинення кримінально протиправного домашнього насильства (у 2021 р. – 2432, в той час як у 2022 р. – 1498) випадки застосування даного виду кримінально-правових заходів не відіграють тієї ролі, яку повинні відігравати. Представляється, що це не в останню чергу пов'язано з недостатньою теоретичною розробленістю проблеми визначення змістовних ознак та нормативно закріплених властивостей обмежувальних заходів.

Загалом, під обмежувальними заходами слід розуміти передбачений кримінальним законом особливий вид примусових кримінально-правових заходів, які мають додатковий до покарання (крім

СЕКЦІЯ 20
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Коломієць Юлія Юріївна Угода про визнання винуватості для корупціонерів	165
Стрельцов Євген Львович Догми кримінального права воєнного стану	168
Мирошниченко Наталія Анатоліївна Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	172
Туляков Вячеслав Олексійович Принцип рівності та режими кримінально-правового регулювання	175
Козаченко Олександр Васильович Зміст та властивості обмежувальних заходів	181
Абакіна-Пілявська Людмила Миколаївна Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану: новели законодавства	185
Берш Анастасія Яковлівна Психічний стан військовослужбовців під час вчинення кримінального правопорушення як підстава визнання їх обмежено осудними	188
Василяка Олеся Костянтинівна Штраф чи позбавлення волі за незаконне перетинання кордону військовозобов'язаними?	191
Горбачова Ірина Михайлівна Угода про примирення та визнання винуватості: уникнення покарання чи засіб заохочення	194
Гуменюк Віталій Васильович Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям	197
Гуртовенко Олег Леонтійович Меметична теорія кримінально-протиправної поведінки та кримінальне право: постановка питання	201
Іванова Вероніка Петрівна Кримінально-правовий захист конституційних (основних) прав і свобод людини і громадянина	205
Камінський Петро Валерійович Окремі питання криміналізації примушування до шлюбу	208
Колодін Денис Олексійович До питання кримінально-правового регулювання захисту виборчих прав громадян	211